

37

Sant Baldiri | 1448 – c. 1450

Tècnica mixta sobre taula | 255 x 161 cm

Compartiment principal del *Retaule de sant Baldiri*. Procedeix de l'antic retaule major de l'església parroquial de Sant Baldiri, Sant Boi de Llobregat (Barcelona)

Parròquia de Sant Baldiri, Sant Boi de Llobregat

Exposicions: València 1973 | Madrid 1973 | Barcelona 1980 | Madrid 1997 | Bruges 2002.**Bibliografia:** Barraquer 1906 | Madurell 1945-1946, IV, p. 79-80 | Martí 1959, p. 14-15 | Martí 1964, p. 26-27 | Martí 1966, p. 5 | Solanas 1966, p. 8 | Ainaud 1968, p. 73-84 | Madrid 1973, p. 56, cat. núm. 35 | València 1973, p. 41, cat. núm. 31 | Duran Sanpere 1975, p. 135-179 | Martí 1979, p. 27-33 | Ainaud 1980, p. 78-80, cat. núm. 24 | Gudiol Ricart & Alcolea Blanch 1987, p. 159 | Ainaud 1990, p. 98 | Garriga 1993a, p. 63-64 | Garriga 1997a, p. 179-184, cat. núm. 25 | Garriga 1997b, p. 196-202, cat. núm. 29 | Ruiz Quesada 1997b, p. 113-127 | Alcoy 1998, p. 302, 303 | Ruiz Quesada 1999b | Ruiz Quesada 2000b, p. 135-149 | Palou Oñosa 2001, p. 21-22, 129-131 | Borchert et al. 2002c, p. 265, cat. núm. 113 | Garriga [en premsa].

L'ANY 1945, JOSEP MARIA MADURELL va donar a conèixer diverses referències documentals que feien al·lusió al retaule major de l'església de Sant Baldiri de Sant Boi de Llobregat. Gràcies a aquestes notícies se sap que el dia 13 de setembre de 1448 els obrers d'aquest temple van signar amb l'imatger Jaume Roig el contracte de l'obra de fusta del retaule i dos dies més tard van subscriure la pintura del conjunt amb el pintor d'origen valencià Lluís Dalmau.¹

Anys més tard, el 1964, Joan Ainaud, durant la restauració d'una pintura d'aparença barroca procedent de l'església de Sant Boi, va donar a conèixer que en realitat es tractava de la taula central del retaule gòtic de sant Baldiri documentat per Madurell. L'obra no havia estat reconeguda com a pintura gòtica ja que tenia un aspecte molt allunyat de l'original en haver estat reaprofitada per al nou retaule major barroc construït el 1688.²

La troballa de l'antiga imatge de sant Baldiri va significar l'ampliació del catàleg d'obres documentades de Lluís Dalmau, el qual, en aquelles dates, es limitava a la taula de la *Mare de Déu dels Consellers* (1443-1445). Així doncs, el compartiment central del sant diaca va permetre un major apropament a la pintura de Lluís Dalmau, un dels pintors més importants del panorama artístic barceloní dels anys quaranta i cinquanta del segle xv.

Malgrat la resolució excel·lent del paviment i la ubicació de la figura, la taula de *Sant Baldiri* fa relatiu l'abast de la captació dels models flamencs per part de Dalmau. Lluny de la plausible ruptura artística que es podria suposar a partir del moble encarregat pel consistori barceloní, la presència abundosa de daurats i la decoració de la dalmàtica simpatitzen amb el prototip pictòric anterior.

Darrerament hem donat a conèixer una tercera obra documentada de Lluís Dalmau, la qual, segons s'ha fet palès, també va formar part de l'antic retaule major gòtic de l'església parroquial de Sant Boi de Llobregat.

L'any 1938, el professor Ch. R. Post va comentar per primera vegada aquesta obra, en publicar una taula conservada a la col·lecció Barraquer de Sant Feliu de Guíxols, que va relacionar amb el cercle dels Vergós.³ A partir de la referència que ens informa de la col·lecció i l'indret on es conservava la pintura, s'ha pogut constatar que la taula de *Sant Baldiri* devia formar part de la col·lecció dels Casanova de Sant Boi, nissaga de la qual va formar part el Conseller en Cap de la ciutat de Barcelona, Rafael de Casanova, des d'on va passar a la dels Barraquer de Sant Feliu de Guíxols.⁴

Es tracta d'una taula en què s'escenifica la decapitació de sant Baldiri. El cos mutilat del virtuos centra la composició de l'escena de la seva mort, la qual és presenciada per l'emperador, tres dels seus soldats i diversos personatges del seu seguici. D'altra banda, l'impressionant i alhora monumental botxí, que es recolza sobre la destal del martiri, dirigeix la mirada al cap sense vida del sant i als tres pelegrins que envolten la santa relíquia.

Lluís Dalmau no només recull la representació de la mort del sant, sinó que també fa referència a l'indret sagrat, al fet sobrenatural i al pelegrinatge que origina. Molts són els referents que ens informen dels pelegrinatges als santuaris i dels miracles que s'hi esdevenien. Sant Eugeni, en la seva poesia *De basilica sancti Aemiliani*, fa





Lluís Dalmau. *Decapitació de sant Baldiri*. Col·lecció particular.

Lluís Dalmau. *Decapitació de sant Baldiri*. Col·lecció particular (detall).

Lluís Dalmau. *Decapitació de sant Baldiri*. Col·lecció particular (detall).



una crida al pelegrinatge a la tomba de sant Millán que pot ser-nos útil en la comprensió de la taula del sant diaca: «[...] Aquí obtienen la marcha los cojos y la vista los ciegos; la piel recobra su integridad, desprendiéndose de la lepra [...]».⁵ Aquests miracles, també atribuïts a molts altres centres de pelegrinatge com per exemple l'excol·legiata de Sant Feliu de Girona, van ser els representats per Lluís Dalmau a la taula de *Sant Baldiri*.⁶ El primer dels pelegrins representat en aquesta composició es cura la vista amb l'aigua miraculosa d'una de les fonts; el segon, que duu un barrer amb les petxines compostel·lanes,⁷ es mulla la mà per poder curar-se de la malaltia de la pell, i el tercer espera guarir-se de la seva coïxesa un cop hagi begut l'aigua santa.

Un tret iconogràfic que és present a la taula de la decapitació de sant Baldiri podria fer referència a un altre miracle d'aquest sant. A la part superior de la pintura, tot just al costat de la llança del tercer soldat, figuren unes formes arrodonides amb peduncles que poden al·ludir al fruit del llozer, arbre molt relacionat amb sant Baldiri.⁸

En la valoració de les obres documentades de Lluís Dalmau, no és del tot possible comparar la taula de la *Mare de Déu dels Consellers* amb el *Retaule de sant Baldiri*. El preu tan elevat que els consellers barcelonins van abonar a Dalmau pel retaule marià significa que en realitat els comitents van encarregar una «obra mestra», una pintura en la qual la intervenció de Dalmau va ser del tot majoritària i en la qual el pintor no va escatimar cap de les seves capacitats artístiques.⁹

Pel que fa a l'obra de Lluís Dalmau, és molt probable que en les dates en què es va realitzar el retaule sant-boià hi treballés el pintor d'origen valencià Bartomeu Almenar. D'aquest artista es coneixen diverses referències documentals, però cap no el lliga amb la contractació d'obra pictòrica, per la qual cosa creiem que, un cop mort Dalmau, degué estar adscrit al taller d'algun pintor valencià.¹⁰

Més enllà d'aquestes notícies que lliguen l'obra de Dalmau amb la pintura valenciana, és del tot evident que l'autor de la *Mare de Déu dels Consellers*, a més de conèixer la producció pictòrica flamenca, va tenir un fort lligam amb la pintura levantina.

FRANCESC RUIZ I QUESADA

Notes

1. Madurell 1945-1946, III, p. 331-332; IV, p. 79-80.
2. La taula de *Sant Baldiri* va ser col·locada dins una fornícula barroca que amagava bona part dels relleus daurats i del paviment i, a més a més, fou repintada amb dues capes de pintura nova i totalment redaurada. La notícia va ser anticipada en una comunicació llegida el 28 de novembre de 1964 a la secció d'Art i Arqueologia de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, vegeu Ainaud 1968, p. 73-84. Amb relació a aquesta taula i a diversos aspectes que afecten el conjunt pictòric, destaquem l'estudi realitzat per Garriga 1997a, p. 179-184, cat. núm. 25.
3. Post 1938, p. 453-455, fig. 160. Més tard, l'any 1986, l'obra esmentada va ser publicada per Josep Gudiol i Santiago Alcolea i Blanch com a obra anònima d'origen lleidatà, vegeu Gudiol Ricart & Alcolea Blanch 1987, p. 153, núm. 455, fig. 759.
4. La darrera descendent de Rafael de Casanova va ser Maria Lluïsa de Casanova, la qual es va casar amb Joan Antoni de Barraquer i de Llauder, membre d'una progènie de militars de la població de Sant Feliu de Guixols. La mort sense descendència de Maria Lluïsa de Casanova, l'any 1824, va motivar que tots

els béns d'aquesta nissaga fossin annexats als del seu espòs, Joan Antoni de Barraquer. L'enllaç en segones núpcies de Joan Antoni de Barraquer i de Llauder amb Maria Gràcia de Puig i Metge va afavorir una progressiva desvinculació de la família de la població de Sant Boi de Llobregat i un apropament a la de Sant Feliu de Guixols, raó per la qual la pintura va ser traslladada des de Sant Boi a la localitat gironina, lloc on consta que era l'any 1938. Agraïm a Carles Sarret que ens facilités una còpia de l'estudi que va fer amb relació a Rafael de Casanova, així com també del dut a terme per F. Caballé, vegeu Sarret 1996, p. 132-137 i Caballé s.a., on s'esmenta Joan Antoni de Barraquer amb el nom de Josep Anton de Barraquer. Els motius pels quals la pintura va passar a mans dels Casanova es poden argumentar a partir de la desestructuració del retaule gòtic arran de la construcció d'un de nou en època barroca, conjunt contractat a l'escultor Miquel Gra l'any 1688 i finalitzat cap a l'any 1693, data en què es devia fer la substitució de l'antic moble gòtic, Martí 1959, p. 14.

5. Vázquez *et al.* 1948, p. 24.
6. *Cit. supra*, n. 5, p. 25.
7. El monestir i la església de Sant Baldiri de

Nîmes estaven molt a prop del camí a Santiago de Compostel·la, que al Llenguadoc anava fins a Tolosa, i va ser visitat per molts pelegrins. Vegeu Jacomet 1993, p. 57.

8. Clascar 1966.
9. Vegeu l'estudi de la taula de la *Mare de Déu dels Consellers* que s'inclou en aquest catàleg.
10. Amb relació al pintor Bartomeu Almenar o Almenara, fill del també pintor Francesc Almenar, vegeu Sanchís Sivera 1930, p. 172; Cerveró 1956-1972, 1965, p. 23; 1971, p. 24; Cerveró 1960-1964, 48, p. 70. La notícia que el situa a València l'any 1461 pot estar relacionada amb el fet que Dalmau, arran de la constitució de la companyia de banderes i penons amb Gaspar Gual, ja no contracta retaules a partir de l'any 1460. Així doncs, podria ser que Bartomeu Almenar no solament treballés amb Dalmau durant els anys 1447-1448, sinó que la col·laboració es prolongués fins a 1460.